

tarima stranim se slušateljima nude nove znanstvene spoznaje o najstarijem sloju hrvatske sakralne glazbe. Nadalje, odabranim repertoarom predstavlja se slika ondašnjeg interpretativnog korpusa koji je tu glazbu u svoje vrijeme izvodio na istočnoj obali Jadrana. Naposljetku, ovo je snimka koja pisanom riječju i zvukom nudi predložak za integraciju novih spoznaja o hrvatskoj glazbi u povijesno područje mediteranske i zapadnoeuropske liturgijske glazbe.

Vilena Vrbanić

Međunarodni znanstveni skup »Reformacija u hrvatskim zemljama: Istraživački dosezi, izazovi i perspektive«, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 25. – 27. travnja 2013.

Od četvrtka do subote 25. – 27. travnja 2013. godine, u povodu 450. godišnjice objavljivanja Novoga zavjeta na hrvatskom jeziku, pod pokroviteljstvom Predsjednika Republike Hrvatske prof. dr. Ive Josipovića na zagrebačkom Filozofskom fakultetu održan je međunarodni znanstveni skup *Reformacija u hrvatskim zemljama: Istraživački dosezi, izazovi i perspektive*. Skup je organizirao Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Biblijskim institutom u Zagrebu, Evandeoskim teološkim fakultetom u Osijeku i Slovenskim znanstvenim institutom u Beču.

Iako se približava petstota obljetnica pojave reformacijskog pokreta (2017.), reformacija ostaje tema kojoj hrvatska historiografija, a i hrvatski mediji i kultura uopće, nerado pristupaju. Usprkos činjenici da je val protestantizma koji je zahvatio Europu imao znatan odjek i u Hrvatskoj, još jači val protureformacije (ili katoličke obnove) izbrisao je gotovo svaki duhovni i materijalni trag reformacije na hrvatskim prostorima. Dodatnu poteškoću predstavlja tradicionalno odbacivanje luteranske »hereze« zbog snažnog identificiranja Hrvatske s katoličanstvom, koje je često smatrano integrativnim dijelom hrvatskoga nacionalnog identiteta. Stoga ne čudi da je znanstvena literatura na tu temu dosta oskudna, izuzev recentnih doktorskih disertacija Maje Čutić Gorup i Stanka Jambreka, knjige Antonija Miculiana *Protestantizam u Istri* te radova Jasmína Milića na temu kalvinizma u Slavoniji. No, budući da je reformacija iznimno važna povijesna, kulturna i vjerska pojava koja je imala dalekosežan utjecaj na oblikovanje crkvenih i vjerskih, ali i društveno-političkih struktura u Europi, cilj skupa bio je osvijetliti povijest i ostavštinu toga pokreta u hrvatskoj vjerskoj, kulturnoj i političkoj baštini od 16. st. do danas. Na skupu je sudjelovalo 20-ak eminentnih istraživača sa znanstvenih i visokoškolskih institucija iz Hrvatske, Slovenije, Austrije, Mađarske, Njemačke i SAD-a.

Skup je službeno otvorio dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu prof. dr. Damir Boras, istaknuvši važnost reformacije kao izvora za hrvatsku jezičnu baštinu te najavivši još znanstvenih događanja vezanih za temu hrvatskog prijevoda Biblije. Zatim su poslanik predsjednika Republike Hrvatske Stjepan Bartulica i pročelnik Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu prof. dr. Boris Olujić održali kratke uvodne govore, podsjećajući na važnost reformacije kao povijesne prekretnice. Prof. dr. Thomas Sibley, ravnatelj

Biblijskog instituta u Zagrebu, govorio je o relevantnosti reformacije za današnje društvo te izrazio žaljenje što danas gotovo nitko ne zna za hrvatski doprinos tome pokretu. Dekan Evangeoskog teološkog fakulteta u Osijeku prof. dr. Peter Kuzmič osvrnuo se na važnost njemačko-hrvatske intelektualne razmjene u doba reformacije, dok je ravnatelj Slovenskog znanstvenog instituta u Beču univ. doz. dr. Vincenc Rajšp izrazio nadu da će na temelju rezultata toga skupa proizaći vrijedan zbornik radova.

Nakon uvodnih govora, slijedilo je prigodno čitanje reformacijskog teksta iz 1562. *Onim koi ove knizicze sstati budv*, glazbeni program u kojem su djela M. Luthera, L. Bourgeoisa i L. van Beethovena izvele Danijela Župančić (*soprano*) i Loredana Medan (*mezzo soprano*) uz pratnju Vesne Šepat Kutnar (*piano*), te čitanje reformacijske molitve iz 1587. Uz skup je organizirana i mala izložba pretisaka Biblije i njezine povijesti.

Nakon spomenutog programa započeo je znanstveni program skupa koji je bio podijeljen na šest tematskih cjelina. Prvi od njih, *Reformacija u hrvatskim povijesnim zemljama kao istraživački izazov*, otvorila je prof. dr. Zrinka Blažević s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Polazeći od pretpostavke da je reformacija jedan od najreprezentativnijih transnacionalnih i translacijskih procesa u okviru ranonovovjekovne europske kulture, Blažević je razmotrila kognitivne, interpretativne i praktične istraživačke mogućnosti suvremenih studija reformacije, s težištem na heuristički potencijal kreativne fuzije teorija poput kulturnog transfera, teorije mobilnosti, analize povijesnih mreža te teorija medija i komunikacije za analizu distinktnih obilježja reformacijskog pokreta u hrvatskim zemljama. Zatim je prof. dr. Peter Kuzmič preispitao utjecaj reformacijskih doktrina na nastanak i razvoj ideja građanskih sloboda, demokratske politike te modernog koncepta ljudskih prava koja predstavljaju temeljne vrijednosti suvremenog sustava liberalne demokracije. Usto je postavio pitanje međuodnosa sekularizacije i religije, koje je posebice relevantno u kontekstu suvremenih poziva na reevangelizaciju Europe. Prvu je tematsku cjelinu zaključio dr. Stanko Jambrek, dekan Biblijskog instituta u Zagrebu, koji je govorio o reformaciji u hrvatskim povijesnim zemljama kao duhovnom i kulturalnom transferu. S osloncem na istraživačke pretpostavke teorije kulturnog transfera, Jambrek je ponudio kritičku sintezu povijesti reformacije u hrvatskim zemljama, usredotočivši se na modalitete recepcije reformacijskih ideja među raznim društvenim slojevima a osvrnuo se i na reformacijske vjerske prakse, posebice utjecajne u domeni obiteljskog života i obrazovanja. Na kraju je istaknuo pitanje valorizacije reformacijske ostavštine u okviru hrvatske kulture.

Druga tematska cjelina, *Reformacija ideja*, započela je izlaganjem dr. Fanike Kranjc-Vrečko, ravnateljice knjižnice Teološkog fakulteta u Ljubljani, koja je analizirala sadržaj *Crikvenog ordinalica* iz 1564., pohranjenog u spomenutoj knjižnici. Konstatirala je da *Crikveni ordinalic* ne predstavlja puki prijevod Württemberškog crkvenog reda iz 1559., već pokušaj autora i prevoditelja da institucionalno organiziraju novu Božju doktrinu. Nakon toga je Tomislav Vidaković, doktorand na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, predstavio svoj rad na temu razumijevanja islama prema *Magdeburškim centurijama*. Na osnovi poglavlja posvećenog nekršćanskim religijama iz *Magdeburških centurija*, prve sveobuhvatne povijesti Crkve čiji je duhovni začetnik bio Matija Vlačić Ilirik, Vidaković je prikazao viđenje povijesti i teologije islama iz perspektive protestantske reformacije. Centurijatori su islam vidjeli kao potpuno nekompatibilan sa svojom religijom, ali su ga ipak nastojali precizno opisati, što je u skladu sa shvaćanjem islama Martina Luthera.

(*Protu-*)*Reformacija*, treća cjelina skupa, započeta je izlaganjem *Pisma Antikristu: Papinski oprost i reformacija* dr. Gabrielle Erdélyi s Instituta za povijest Mađarske akademije znanosti u Budimpešti. Usredotočivši se na odnos prema zločinima koji su se ticali kršenja moralnog kodeksa (ubojstvo, krivokletstvo) ili prijestupima iz domene pozitivnog prava (npr. nekanonska vjenčanja, klerikalne ordinacije), Erdélyi je utvrdila da je scenarij papinskog oprosta jačao autoritet pape na isti način kao što je kraljevski oprost regulirao poštovanje monarha. Usto je nastojala osporiti postojeće interpretacije »revolucionarnog« karaktera reformacije, tvrdeći da se promjene na polju braka, vjerskih redova i klera ne mogu objasniti samo luteranskim idejama, već kasnosrednjovjekovnim društvenim praksama »običnih ljudi«, koje su imale odlučujuću ulogu u preoblikovanju postojećih norma. Zatim je dr. Stanko Andrić s Hrvatskog instituta za povijest govorio o *Pastoralnom izvješću* Mihaela Starina iz 1551. i njegovu odjeku u hrvatskoj historiografiji, tvrdeći da je niz povjesničara, uključujući E. Fermeđžina, M. Pavića, E. Gašića i P. Cvekana, pogrešno protumačio određene Starinove navode o nasilju i torturi koje su navodno protestanti činili nad katoličkim svećenstvom. Naime, Andrić smatra da su ti povjesničari vjerojatno interpretirali spomenute navode kroz prizmu vlastitih predrasuda i shvaćanja te da je njihove interpretacije moguće osporiti pomoću historiografske i filološke analize izvornog teksta. Cjelinu je privelo kraju izlaganje dr. Marine Miladinov s Teološkog fakulteta »Matija Vlačić Ilirik« *Kad kršćanstvo oslijepi: Odjeci Grozne povijesti Francesca Spiera u ugarskim i slavenskim zemljama*. Tema izlaganja bili su odjeci popularne priče o padovanskom pravniku koji se pod pritiskom inkvizicije odrekao svojih protestantskih vjerskih uvjerenja kao poučnom primjeru »strašne« sudbine renegata u ugarskoj i poljskoj ranonovovjekovnoj književnoj kulturi.

Četvrta tematska cjelina bila je naslovljena *Reformacija u tranziciji*, a otvorilo ju je izlaganje univ. doz. dr. Vincenca Rajšpa o vezama između reformacijskog pokreta u hrvatskim i slovenskim zemljama. Izlaganje je bilo usredotočeno na veze i suradnju važnih reformacijskih protagonista u slovenskim, hrvatskim i istarskim zemljama tijekom 16. stoljeća, s posebnim težištem na odnos Primoža Trubara, Petra Pavla Vergerija i kranjskog plemstva prema reformacijskom pokretu u Hrvatskoj. Zatim je dr. Szabolcs Varga s Teološkog kolegija u Pečuhu govorio o procesu reformacije na području pod pečujskom dijecezom južno od Drave u 16. stoljeću. Varga je zorno ilustrirao kako se na tom području reformacija pojavila paralelno s osmanskim osvajanjima, te je vrlo brzo – ali ipak samo privremeno – gotovo cijelo stanovništvo prešlo na luteransku vjeru, što je rezultiralo velikim razlikama među područjima sjeverno i južno od Drave. Cjelinu je zaključilo predavanje Gene S. Whitinga na temu reformacije u Međimurju, jugoistočnoj Sloveniji i zapadnoj Ugarskoj u svjetlu plemićkih veza. Predavanje je pružilo nove uvide o ulozi plemićkih obitelji Zrinski, Bánffy i Batthyány kao ključnih promotora reformacijskog pokreta u spomenutoj regiji.

Petu tematsku cjelinu, *Mikroreformacije*, otvorio je prof. dr. Andrej Hozjan s Filozofskog fakulteta u Mariboru izlaganjem u kojem je nastojao propitati povezanost Prekomurja i hrvatskih zemalja tijekom burnog razdoblja reformacije i protureformacije u 16. i 17. st. i u kojem su plemićke obitelji Bánffy i Nádasdy imale ključnu ulogu. Zatim je Žiga Oman iz Pokrajinskog arhiva u Mariboru govorio o vjerskoj zajednici augsburške vjeroispovijesti u okrugu Dravsko Polje na štajerskom pograničju, kao jednom od važnih faktora povezivanja s hrvatskim zemljama tijekom 16. stoljeća. Franc Kuzmič iz Regionalnog

muzeja Murske Sobote održao je izlaganje o organizaciji Evangeličke crkve u Surdu kao duhovnom središtu Međimurja i Prekomurja u 17. i 18. st., prikazavši kako su se stanovnici spomenutih regija kojima je protureformacijom dokinuta vjerska sloboda snalazili u pogledu zadovoljavanja svojih vjerskih potreba. Predavanje dr. Maje Čutić Gorup s Filozofskog fakulteta u Rijeci o promotorima protestantske misli u Pazinskoj županiji zaokružilo je tu tematsku cjelinu. Čutić Gorup je na temelju analize odnosa biskupa Pićna, Poreča i Pule te Svete Stolice, korespondencije između zaposlenika i suradnika tiskare u Urachu, svjedočenja Pietra Manelfija, Grisonovog i Valierevog, apostolskih vizitacija te protureformacijskih dokumenata austrijske vlade utvrdila koji su se plemići i svećenici uključili u val reformacije koji je zahvatio tu županiju te na koje su načine promovirali protestantsku misao.

Šesta i posljednja tematska cjelina bila je naslovljena *Kulturna reformacija*. Započeta je predavanjem prof. dr. Hermanna Ehmera, počasnog profesora Evandeoskog teološkog fakulteta u Tübingenu, na temu tiskare u Urachu i njezine važnosti za hrvatsku književnost. Tiskara je otvorena na inicijativu Primoža Trubara, čiji je glavni cilj bio tiskanje na »domaćem« jeziku. Predavanje je pružilo nove podatke o tiskanju knjiga na hrvatskom jeziku i financiranju te tiskare, kao i teološka pitanja vezana uz pisanje i tiskanje protestantskih knjiga. Prof. dr. Alojz Jembrih s Hrvatskih studija u Zagrebu propitao je mogućnost dosad slabo proučene zbirke *Slavischer Bucherdruck*, koja se čuva u arhivu Sveučilišta u Tübingenu, kao izvora za stjecanje boljeg razumijevanja povijesti hrvatske tiskare u Urachu (1561. – 1565.). Sakralne građevine na plemićkim imanjima u Hrvatsko-Slavonskoj Kraljevini tijekom reformacije bile su tema posljednjeg predavanja toga skupa, koje je održala prof. dr. Nataša Štefanec s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Štefanec je nastojala dati odgovore na pitanja kako su se plemići protestanti, prvenstveno obitelj Zrinski, odnosili prema sakralnim građevinama na svojim imanjima, jesu li sponzorirali njihovu obnovu, do koje su mjere intervenirali u pitanja njihova rada i osoblja te jesu li pojedine obitelji imale jedinstvene strategije za svoja imanja ili su se rješenja prilagođavala stanju na pojedinom imanju.

Možemo zaključiti da su na skupu *Reformacija u hrvatskim zemljama: Istraživački dosezi, izazovi i perspektive* zacrtani novi pravci istraživanja koji će pridonijeti razumijevanju pojave reformacije u hrvatskim zemljama te da su postavljeni temelji za daljnja, po mogućnosti internacionalna i interdisciplinarna istraživanja plodova suradnje reformatora hrvatskih i stranih zemalja. Nadajmo se da će ovaj skup biti poticaj za osvještavanje pluralnosti hrvatske vjerske baštine u domaćoj javnosti te da će biti pokrenuto još konstruktivnih znanstvenih rasprava o tom »prešućenom« dijelu hrvatske povijesti. Istraživanje reformacije je perspektivna, ali i izazovna tema za suvremenu hrvatsku historijsku znanost. Usprkos relativnom nedostatku primarnih povijesnih izvora, primjena inovativnih teorijskih i metodoloških pristupa zasigurno može značajno pridonijeti istraživanju te na europskoj razini značajne vjerske, društvene i kulturne pojave.

Boris Blažina